

the formation of a modern concept of human rights and freedoms, and the practical implementation of the principles of this concept at the international and national levels. The emphasis is on the inadmissibility of human rights and freedoms violations, and the strict adherence to international obligations arising from the provisions of both the Universal Declaration of Human Rights and other universally recognized international legal instruments in the field of human rights. The General Assembly of the United Nations, by having adopted resolution No. 217 A (III) on December 10, 1948, proclaimed the Universal Declaration of Human Rights as "a task to which all people and all states must strive for." It encouraged the member states and people to promote respect and ensure the effective recognition and observance of the rights and freedoms enshrined in the Declaration. The adoption of the Universal Declaration of Human Rights resulted in the completion of the work on the protection of human rights, elaborated by centuries, and active actions have been initiated towards the formation of a new independent branch of international human rights law in the system of general international law. Its content resulted from a close interaction of law specialists who represented all the regions of the planet. In it, for the first time in the history of mankind, in the form of a catalog, as a list, the basic human rights that need to be protected at the international and national levels were identified. For the entire community the eloquent proof of the relevance of the Universal Declaration of Human Rights provisions is the fact that it was translated into more than 500 languages (in addition to the six official languages of the United Nations – English, Arabic, Spanish, Chinese, Russian and French, its text has been translated into many other languages, including Papeil – a language spoken by about 50 people in El Salvador and Honduras), and recognition of the day of its adoption as the International Human Rights Day. It is emphasized on the necessity for our state to prepare an official translation of the text of the Universal Declaration of Human Rights and its placement on official sites of Ukrainian state authorities and local government.

Keywords: declaration, human rights, international law, United Nations, Ukraine.

УДК 342.7

Сасенко М.І.

кандидат юридичних наук
(Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-47-52

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянуто теоретико-методологічні аспекти дослідження дискримінації у контексті правового регулювання. Зокрема, розглянуто явище дискримінації у його зв'язку з публічно-правовими відносинами та актуальними напрямками досліджень теорії конституційного права. Охарактеризовано основні елементи правового регулювання у сфері забезпечення рівності всіх людей у реалізації їх прав та свобод, зокрема, сторони правовідносин у сфері дискримінації.

Ключові слова: дискримінація, гендерна рівність, рівноправність, права та свободи людини і громадянина.

Постановка проблеми. Явище дискримінації має складний зміст. З одного боку, світова історія та реалії сьогодення мають багато прикладів її негативних проявів в обмеженні законних прав та свобод людини за ознаками статі, расової, етнічної чи релігійної належності. З іншого боку, позитивна роль дискримінації полягає в розподілі прав і обов'язків між різними групами населення, який би забезпечував їх захист чи гармонійний розвиток відповідно до фізичних можливостей, правового статусу, соціальної ролі тощо.

В сучасних умовах виразно переважає негативний вплив цього явища, тому на порядку денному розвитку національних правових систем європейських країн є заборона дискримінації. Вона полягає у правовій оцінці дій, які несуть в собі загрозу правам і законним інтересам осіб, та в удосконаленні правового регулювання з метою забезпечення

юридичної рівності. Разом з тим залишається потреба у вжитті заходів «позитивної дії», що спрямовані на забезпечення рівних можливостей для реалізації прав та свобод людини в економічному, політичному, культурному житті, соціальній сфері, а також можливостей особистісного та професійного розвитку.

Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права зазначає, що термін дискримінація включає «будь-яку відмінність, виключення, обмеження або перевагу, за ознакою раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших поглядів, національного або соціального походження, майнового положення, народження або іншої обставини, і яка має на меті або як наслідок, знищення або применшення визнання, використання або здійснення всіма особами, на рівних можливостях, всіх прав і свобод».

Проте не всяка відмінність у ставленні є дискримінацією: вона не буде такою, якщо «критерії такої відмінності є розумними і об'єктивними, а завдання полягає в тому, щоб досягти мети, яка допускається за пактом» [1].

Основоположними документами, що визначають державну політику у сфері протидії дискримінації, є Конституція України, Закон України № 5207-VI від 06.09.2012 «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Кримінальний кодекс України [2], ратифіковані Україною міжнародні документи, зокрема Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Впровадження в Україні антидискримінаційного права є передумовою її становлення як європейської правової держави [3].

Створення ефективної системи запобігання та протидії дискримінації визначено як стратегічну мету у Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України № 501 від 25 серпня 2015 року. Кабінетом Міністрів України розроблено План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року [4].

Відповідно до Конституції України та міжнародних зобов'язань, Україна зобов'язана протидіяти дискримінації в будь-якій формі, рівною мірою забезпечувати всім групам населення право на безпеку й захист національної та релігійної гідності.

Однак не можна обмежити все різноманіття проблем ліквідації дискримінації питаннями взаємовідносин рас і національностей. Сфера прояву даного феномена є набагато ширшою. Дискримінації з різним ступенем інтенсивності пульсують у духовній, соціальній, економічній політичній та іншій галузях соціального буття. Це свідчить що боротьба з дискримінацією є загальноправовою проблемою. Таким чином, виявляється насущна потреба в комплексному загальноправовому дослідженні дискримінації як юридичного поняття щодо порушення прав людини.

Необхідно надати цьому явищу статус специфічного предмета загальнотеоретичного, міжгалузевого, правового й соціально-філософського пізнання, виробити адекватні онтологічні, гносеологічні, аксіологічні й методологічні принципи його аналізу.

Разом із тим означена проблема досліджена фрагментарно, включає безліч дискусійних питань, характеризується несистематизованістю теоретичного й фактичного матеріалу.

Вітчизняне право не має у своєму розпорядженні комплексних монографічних досліджень загального характеру, що консолідують як загальні, так і специфічні ознаки, властиві будь-якому прояву дискримінації.

Окремі аспекти дискримінації у світлі реалізації основних принципів права прав і свобод людини й громадянина основ правової державності й міжнародного правопорядку розглядалися в роботах відомих правознавців: С.С. Алексєєва, Б.Д. Бабаєва, М.І. Ейтін, В.М. Баранова, П.П.Баранова, А.М. Васильєва, Н.А. Власенка, В.Б. Ісакова, В.Н. Карташова, В.Я. Кікота, Т.К. Керимова, У.В. Лазарева, А.В. Малько, Н.И. Матузова, В.В. Оксамитного, У.Д. Первалова, С.Б. Полєніної, Т.Н. Радько, Ю.А. Тихомирова.

Вагомий внесок у розкриття предмета дослідження внесли роботи вітчизняних фахівців в області конституційного й адміністративного права й державного управління: В. Авер'янова, В. Бабкіна, В. Бачиніна, І. Бичка, Р. Калюжного, А. Колодія, А. Олійника, В. Опришка, П. Рабіновича, Ю. Шемшученка та інших.

Проте фрагментарність теоретичних досліджень дискримінації у вітчизняній юридичній літературі, орієнтованість на вирішення окремих практичних завдань дозволяють констатувати, що цей напрямок потребує подальшого розвитку.

Мета статті полягає у характеристиці дискримінації як об'єкта правового дослідження шляхом уточнення її сутнісних ознак як явища правової дійсності та з'ясування

правового інструментарію з врахуванням особливостей дискримінації як об'єкта дослідження.

Виклад основного матеріалу. Проблема боротьби з дискримінацією і її проявами є досить актуальною для сучасної України. Введене в науковий обіг, це поняття зайняло міцне місце в ряді інших політико-юридичних категорій. У соціальному світогляді дискримінація характеризується як явище, що має у своїй основі деформацію певного правового стану, що має можливість автономного розвитку в соціумі й базоване на виборі підстав диференціації винятково із суб'єктивних підстав.

Дискримінація нерозривна з категоріями «рівність» і «рівноправність». Право є нормативною формою вираження свободи за допомогою принципу формальної рівності людей у суспільних відносинах. У даному визначенні підкреслено, принаймні, три важливих моменти, що дозволяють відокремити питання про правову рівність від питання про рівність взагалі, за якими мова повинна йти про рівність у суспільних відносинах; формальну рівність; принцип рівності [5, с. 167].

Дискримінація прав і свобод людини здійснюється за допомогою виключення тієї або іншої можливості (правочину) зі змісту права (свободи), а також шляхом установлення спеціального порядку його реалізації.

У доктринальній правосвідомості затвердився стереотип, що дискримінація має винятково негативний характер, тому що відкидає міжсуб'єктну рівність, піддає руйнуванню сутність рівноправності. Однак така оцінка дискримінації не позбавлена односторонності. Всебічне й глибоке теоретичне уявлення про сутність дискримінації повинне включати її позитивну складову – сукупність властивостей і якостей, що дозволяють конкретній субстанції не тільки існувати, але й розвиватися.

При дослідженні багатьох явищ, прямо або побічно пов'язаних із правом, упускається з виду той очевидний факт, що мова повинна йти про дві сторони досліджуваного предмета – позитивну й негативну. Історія теоретичного аналізу дискримінації генезою сугубо негативного світоглядного погляду на цей складний і неоднозначний феномен. Не тільки в повсякденному, але й у доктринальній правосвідомості існує стереотип: «дискримінація є гарною лише для руйнування, але не для творіння».

Позитивність дискримінації проявляється в тих ситуаціях, коли суб'єкт з об'єктивних причин не має можливості повною мірою реалізувати права й виконувати обов'язки.

Позитивна дискримінація має легальний законодавчий характер. Один із прикладів – функціонування інституту цензів у праві. Інша ілюстрація – надання державних пільг і переваг.

Важливою дискримінаційною проблемою є невідповідність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Дискримінація – це закономірний відгук людської свідомості на один із провідних зовнішніх подразників психологічного процесу способів і результатів вторгнення права в життя людини. Є чимало ситуацій, коли суб'єкт прагне позбутися від юридичного впливу, однак право наполегливо перешкоджає цьому [5, с. 168].

Дискримінація відбувається як у формі бездіяльності, так і шляхом активних дій у правотворчості й правозастосуванні, методами виключень, обмежень або переваг. Це реалізація на практиці розходжень, що мають істотний або несуттєвий юридичний характер. Мова йдеться про такі ознаки, які можуть бути за допомогою права піддані зміні або ні [6].

З розвитком права дискримінація виступає показником, що відображає реальну якість нормотворчої, інтерпретаційної й правозастосовної діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, їх місця й ролі в житті суспільства. У цьому сенсі дискримінація з'являється як специфічний соціальний орієнтир, що вказує на вектор провідних негативних тенденцій у юридичній сфері.

Охопити всі її прояви за допомогою права не можна, тому що багато проявів справедливості залишаються за межами можливостей правових інструментів. Звідси очевидно, що рівень небезпеки дискримінації тим вище, чим більший обсяг суб'єктів воно охоплює. Найбільшу небезпеку мають ті види дискримінації, які деформують основи державного й суспільного устрою: дискримінація за ознакою статі, раси, національності, релігійної приналежності.

Основною метою дискримінації виступає зміна балансу справедливого й несправедливого. На підставі аналізу діючих нормативно-правових актів у досліджуваній сфері

[7]. *дискримінація* – це завжди усвідомлене заперечення (внутрішнє, цілісно мотивоване) або визнання (інтуїтивно або підтвержене досвідом) неспроможності права (його норм, інститутів, галузей) як регулятора справедливості. Подібне означає, що для конкретного суб'єкта правова норма не виконує того завдання, що у неї споконвічно закладена, – служити мірою належного й суцього в соціальних відносинах.

Проблема встановлення різного роду нерівностей дуже важлива для правильного розуміння сутності дискримінації. Одним із способів установаження нерівності на правовому рівні виступають привілеї. Фактично, дискримінація – це самостійний, автономно існуючий компонент, що розвивається; буття права, органічно пов'язаний багатьма переплетіннями із правосвідомістю. Це явище виникає як наслідок недосконалості права, його інструментарію, дисгармонії соціальних преференцій, обраних суб'єктами й закріпленими правом.

Аналізуючи прояви дискримінації у правовій дійсності, можна констатувати, що вони пов'язані з багатьма сферами конституційно-правових досліджень. Беззаперечним є зв'язок дискримінації з проблематикою захисту прав та законних інтересів людини у широкому розумінні – громадянина чи особи без громадянства, іноземця.

Норми розділу II Конституції України вводять у правове поле ряд важливих понять та застережень, які не лише визначають засади загальнолюдської рівності, конкретизують свободи та права людини, ознаки, за якими особа може зазнати незаконних обмежень, але й встановлюють прямі посилання на сфери суспільного життя, в яких держава зобов'язана забезпечити рівність та захист кожного як у процесі законотворчої діяльності, так і в правовій реалізації.

Релевантність невід'ємних прав людини до основних функцій держави (соціальної, екологічної, культурної та ін.), а також конституційних громадянських прав до важливих державотворчих процесів, приватноправових та публічно-правових відносин доводить тісний зв'язок між явищем дискримінації та сучасними проблемами теорії конституційного права.

Характеризуючи дослідження явища дискримінації у його зв'язку з публічно-правовими відносинами, слід дати характеристику основних елементів конституційно-правового регулювання у сфері забезпечення рівності всіх людей у реалізації їх прав та свобод: мети та завдань регулювання, методів правового регулювання та правових засобів, сторін правовідносин у сфері дискримінації.

Головною метою запобігання явищам дискримінації є втілення у правовій дійсності конституційного положення про Україну як демократичну, правову, соціальну державу (ст. 1 Конституції України). Систематичні прояви певних форм дискримінації суперечать цій нормі, і тому держава зобов'язана вживати заходи для недопущення дискримінації. Положення про Україну як соціальну державу розвиваються у ч. 1 ст. 3 Конституції України, де життя, здоров'я, гідність та безпека людини визнані найвищою соціальною цінністю; у ч. 2 цієї статті права і свободи людини визначено як зміст та спрямованість діяльності держави, а їх забезпечення – обов'язком держави [8].

Конституційно-правове регулювання дискримінації здійснюється за допомогою методів та засобів правового регулювання [9, с. 27–29; 10, с. 112–113].

Імперативний метод реалізовується через визначення зобов'язань та заборон: а) загальнообов'язкових для усіх суб'єктів; б) специфічних, які встановлюються з огляду на особливості їх правового статусу, функцій, компетенції. Диспозитивний метод встановлюється шляхом надання суб'єктам можливості самостійного вибору варіанта своєї поведінки, але за умови дотримання принципів правового регулювання, визначених законодавством меж компетенції та процедур діяльності. Складність явища дискримінації може зумовлювати необхідність у професійній оцінці відповідності нормативного документа, юридичного факту тощо конституційним нормам чи бажаному результату правового регулювання.

Як приклад можна розглянути окремі етапи прийняття законопроекту: проведення наукової експертизи законопроекту, його обговорення на пленарних засіданнях Верховної Ради України, процедуру підписання прийнятого Верховною Радою України закону Президентом України. На цих етапах відповідні суб'єкти можуть повернути законопроект на доопрацювання, відхилити в цілому, ввести в дію частково (у частині, що не суперечить конституційним нормам щодо гарантування прав і свобод).

Сучасна своєрідність правових засобів виявляє їх соціальну цінність, здатність ві-

дображати інформаційні якості права і створювати умови для його дії, а також зумовлювати юридичні наслідки. Джерелом їх забезпечення є примусова сила держави.

За допомогою правового регулювання відносини між суб'єктами набувають певної правової форми, оскільки через норми права держава встановлює міру можливої та дозволеної поведінки. Так, через такі правові засоби як правоздатність та правовий статус, які пов'язані між собою, відбувається встановлення балансу справедливого й несправедливого усвідомлення заперечення або визнання.

Висновки. Таким чином, розглянувши узагальнюючі характеристики, визначення дискримінації можна сформулювати такі рекомендації щодо вдосконалення національного механізму протидії дискримінації.

У законодавчій сфері: узгодити українське законодавство з конституційними принципами рівності, міжнародними нормами та стандартами; внести комплексні поправки до антидискримінаційного законодавства, з урахуванням визначення дискримінації, її тлумачення та стандарти ідентифікації; забезпечити загальні стандарти та принципи доведення наявності дискримінації; переглянути кримінальне, цивільне та адміністративне законодавство щодо наявності в ньому механізмів обов'язкового фінансового та морального відшкодування збитків, завданих жертві, а також з погляду гендерної чутливості; виробити особливі антидискримінаційні норми та санкції за порушення гендерного законодавства;

вести тимчасові спеціальні заходи для забезпечення паритетного представництва жінок та чоловіків на всіх рівнях прийняття рішень.

В інституційній сфері: реформувати офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (скасувати політичне призначення); ввести для керівників центральних і місцевих органів виконавчої влади звітність про проведену ними роботу і персональну відповідальність за невиконання обов'язків щодо забезпечення рівності жінок і чоловіків; встановити, що посадові особи центральних і місцевих органів виконавчої влади, на які покладено функції із забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, організовують, у межах своїх повноважень, роботу відповідних органів виконавчої влади; відновити інститут радників/радниць з гендерних питань при виконавчих органах влади; розвивати систему необхідних послуг і консультацій для жінок у системі існуючих послуг.

У просвітницько-інформаційній сфері: запровадити на постійній основі проведення громадських слухань з питань порушення прав жінок; продовжувати проводити навчання з подолання дискримінації щодо жінок для працівників міліції, прокуратури, прикордонників та суддів; створити ефективну процедуру повідомлень про випадки порушень рівноправності та дискримінації жінок з боку співробітників правоохоронних органів; проводити спеціальні інформаційні кампанії, чутливі до уразливих груп жінок, серед населення з висвітлення важливості гендерних питань; ввести в освітні програми навчальних закладів усіх рівнів акредитації спеціальний предмет з основ гендерних знань; широко висвітлювати результати та пропозиції досліджень з гендерної тематики серед депутатів, чиновників усіх рівнів, привертаючи увагу до проблемних питань і застосовуючи громадський контроль за їх виконанням.

У сфері моніторингу та оцінки: вдосконалити збір гендерної статистики і відновити на постійній основі аналітичні видання з гендерної проблематики; запровадити моніторинг реалізації гендерної політики; посилити громадський контроль за виконанням міжнародних зобов'язань і задекларованих принципів рівності прав та можливостей жінок і чоловіків.

Бібліографічні посилання

1. Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page5>
3. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_105
4. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України № 501/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>
5. Гузь О. Ю. Дискримінація як форма порушення прав людини. *Форум права*. 2012. № 2. С. 166–169. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12gojpp1.pdf>
6. Сокурєнко В. Г., Савицкая А.Н. Право. Свобода. Равенство. Львов: Вища шк., 1981. 196 с.
7. Дискриминация вне закона / отв. ред. А. Я. Капустин. Москва: Юрист, 2003. 383 с.
8. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 30 верес. 2016 р. Київ: Паливода А.В., 2016. 76 с.

9. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн: навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2000. 424 с.

10. Равлінко З.П. Заборона дискримінації: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2016. 201 с.

Надійшла до редакції 30.11.2018

Sayenko M.I. Theoretical aspects of discrimination as object of legal study. The article deals with theoretical and methodological aspects of the study of discrimination in the context of legal regulation. In particular, the phenomenon of discrimination in its connection with public-legal relations and the actual directions of research of the theory of constitutional law are considered. The main elements of legal regulation in the field of ensuring the equality of all people in the realization of their rights and freedoms, in particular, the parties of legal relations in the field of discrimination, are characterized.

The above characterizes the multidimensionality of manifestations of discrimination in legal reality. The content of discrimination as a legal phenomenon determines its influence: a) on the process of state formation; b) the organization of social institutions, the constituent parts of which are the legal and political-legal institutions of constitutional law; c) on the ability of the state to fulfill its constitutional obligations to ensure equal rights of citizens in law-making and law-enforcement activities.

It is proved that the essence of discrimination should include its positive component - a set of properties and qualities that allow a specific substance not only to exist, but also to develop. In the study of many phenomena associated with discrimination, it is necessary to explore the two sides of the subject - positive and negative. It is revealed that the problem of discrimination is compounded by the fact that in a concrete case it is necessary to distinguish between the manifestation of discrimination against a regular offense (committed as a result of incompetence, criminal intent, negligence, conflict of interests, etc.).

Keywords: *discrimination, gender equality, equality, rights and freedoms of man and citizen.*

УДК 340 : 342.7

Сердюк І.А.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-5-52-59

ЦІННІСТЬ ПРАВОВИХ АКТІВ В АСПЕКТІ УТВЕРДЖЕННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

З'ясовано складові ціннісного методологічного підходу, що є теоретичним інструментарієм для визначення значущості правових актів в аспекті утвердження і забезпечення прав людини. Розглянуто існуючі в сучасній правничій науці погляди вчених на цінність права та Конституції. На основі їх аналізу запропоновано авторську дефініцію загальнотеоретичної категорії «цінність правового акта»; також з'ясовано прояви однойменного явища правової дійсності в аспекті утвердження і забезпечення прав людини.

Ключові слова: *цінність, ціннісний (аксіологічний) підхід, цінність права, цінність Конституції, цінність правового акта, інструментальна цінність правового акта, власна цінність правового акта, історична цінність правового акта.*

Постановка проблеми. Надзвичайно важливим у пізнанні феномена правового акта є його ціннісний аспект. Огляд доктринальних джерел за темою дослідження свідчить про недостатню увагу представників загальнотеоретичної юридичної науки до цієї проблеми і, як наслідок, про певну обмеженість наявних теоретичних знань, в яких відображено згадану складову сутності волевиявлення право- та дієздатних суб'єктів права, зовні об'єктивованого у вербальній, конклюдентній або документальній формі, що по-